

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע מקץ תשפ"ו

על שקרים, משפירים, ערבים ונצבים

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

וַיֵּרֶד מִיָּם עַד יָם וּמִנְהַר עַד אֲפְסֵי אֲרָץ (תהילים עב, ח)

יהודה, שהיה אמור להנהיג את עם ישראל ואת המזרח התיכון "ירד" מבחינות רבות והפסיד את מעמדו. כך למדנו בשבוע שעבר, **בפרשת וישב תשפ"ו**.

יעקב אבינו, בדרכו לחרן, הציב לעצמו מטרה (על פי חז"ל במדרש), להוליד שנים עשר בנים-שבטים ולהפוך אותם לעם אחד. הוא אסף שנים עשר אבנים, שכב שם ובבוקר הם היו לאבן אחת-מצבה (בראשית כח, י-יח). האיחוד היה מטרת העל. אם "מיטתו לא תהיה שלימה" אי אפשר יהיה לתקן עולם במלכות שדי. במדרש תנחומא מצאנו: "נתבשר שמטתו שלימה, א"ל הקדוש ברוך הוא חייד כשם שהאבנים הללו נעשו כולן אחת, כך בניך כולם צדיקים" (תנחומא פרשת ויצא סימן ד).

יעקב לא היה יכול להתנחם לאחר מכירת יוסף. **השבר** היה עצום, האבן האחת נשברה, ורוח הקודש עזבה אותו (רש"י). **הרעב** החליף את **הערבות** ההדדית שהבטיחה את האחדות. הצורך הדחוף היה לדאוג לשבר, תרתי משמע. לרפא את השבר במשפחה שנשברה עם מכירת יוסף, ולהביא אוכל ממצרים - **לשפר בר**. נושא זה מודגש מאוד בכתוב: "וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֹׁכֵר בְּמִצְרַיִם (רוח הקודש חזרה אליו-רש"י)... וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שֹׁכֵר בְּמִצְרַיִם רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁכְרוּ לָנוּ מִשֶּׁם וְנִחֲיָה וְלֹא נָמוּת: וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עִשְׂרֵה לְשֹׁכֵר בְּרַם מִמִּצְרַיִם... וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֹׁכֵר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי הָיָה הָרָעֵב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: וַיֹּסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאֲרֶץ הוּא הַמְשַׁבֵּר לְכָל עַם הָאֲרֶץ... וַיֹּאמְרוּ מֵאֲרֶץ כְּנָעַן לְשֹׁכֵר אֲכָל... וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנָי וְעַבְדֶּיךָ בָּאוּ לְשֹׁכֵר אֲכָל: כְּלָנוּ בְּנֵי אִישׁ אָחִד נָחֲנוּ (בראשית מב, א-יא).

בהצהרה **אָחִד נָחֲנוּ** כך מתחילים לאחות את השבר!

אחדות בלי ערבות, אין לה משמעות, לכן צריך להתקדם לשלב הבא.

יהודה בן לאה, שיצר את השבר כשמכר את יוסף, הוא זה שצריך עכשיו להכריז לפני אביו, על בנימין בנה של רחל, אחי יוסף "אֲנִי אֶעֱרָבְנוּ" (מג, ט). יהודה נאלץ לעשות זאת שוב גם בפני המשנה לפרעה: "כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת הַנֶּעֱרַר מֵעַם אֲבִי... פֶּן אֲרָאָה כְּרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת אָבִי" (מד לב-לד. פרשת ויגש).

בשלב זה יוסף יכול להתגלות לאחיו ולאחד סביבו את כל המשפחה. האלומה של יוסף ממשיכה את החזון של יעקב. אצל יעקב אבינו הסלם **מָצַב** (כח, יב) אצל יוסף הבר ניצב, אלומתו של יוסף **נִצְבָּה** (לו, ז) וכלם סביבו, כך השבר מתוקן.

יוסף הוא זה שזוכה שיתקיים בו: "וַיֵּרֶד מִיָּם עַד יָם וּמִנְהַר עַד אֲפְסֵי אֲרָץ".

רק שנים רבות לאחר מכן יגיע זמנו של בן ישי, מבניה של לאה, (מה גרם לעיכוב? נסביר ב"צפנת שמואל" – מלכות דוד, בע"ה, בקרוב).

להתייצב, זה חלק מעבודת השם. כשכולם מתייצבים, השכינה שורה, כמפורש בסוף ימיו של משה ובהכרזתו: "אֲתֶם נִצְבִים הַיּוֹם כְּלֶכֶם לְפָנַי ה' אֱלֹהֵיכֶם... כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל" (דברים כט, ט).

בזכות ההתייצבות של כולם, נזכה, בע"ה, גם ל"התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום" (שמות יד, יג) בימים ההם בזמן הזה.

[\(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב\)](#)

לְעֵי לֹוִי נְשִׁמָּה

הרב משה מרדכי ארנרייך
א' בניסן תשפ"ה

לע"י הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל ושלומית אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלביע כ"א באדר א' תשע"ד
הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלביע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלביע כ"א באדר א' תשע"ד
ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב יעקב (ג'רי) פונקל ט' בטבת תשפ"ב	נפתלי בן שלמה מרמורש כ"ז כסלו תשפ"ב	צפורה בת יונה דונייד ע"ה נלביע י"ב אדר א'	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה
גבי ג'ולי קושיצקי כ"ב בסיון תשפ"ג	גבי מירה קושיצקי כ"ב בסיון תשפ"ג				

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 2 Bruriya St., Jerusalem

Tel: info@eretzhemdah.org טל: 02-5371485 WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חַמְדַּת הַבְּרָכוֹת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

ברכת "שעשה נסים" בהפלה

לכבוד החנוכה קבוצת אנשים יצאה להפלה (המכונה 'קרוז'). חלקם יצאו בפורום משפחתי מלא, וחלקם יצאו בודדים. המשמעות היא שרק על חלקם מדליקים נרות חנוכה בביתם, ועל חלקם לא. מנהלי המסע לא מאפשרים להדליק נרות חנוכה פרטיים, אלא מאשרים למשגיח להדליק עבור כולם, פעם אחת.

חלק מהנוסעים נוכחים בשעת ההדלקה, וחלקם בפעילויות אחרות.

עלתה השאלה אם שאר הנוכחים רשאים לברך את ברכת הרואה כאשר הם רואים את נרות החנוכה. וזאת במספר מקרים:

- א. מי שמדליקים עליו בבית.
- ב. הנוכחים בשעת ההדלקה ושמעו את ברכת 'שעשה נסים' מן המדליק.
- ג. אלו שלא מדליקים עליהם בבית וגם לא נכחו בשעת ההדלקה.

במסכת שבת (דף כג.) אומר רבי זירא שכאשר היה בדרכים בחנוכה היה נותן פרוטה לבעל הבית בכדי שהוא יוציא ידיו חובת נר חנוכה. משנישא הוא הפסיק לתת פרוטה, מכיוון שאשתו מדליקה עבור הבית.

המשמעות הפשוטה של דבריו היא שמצוות נר חנוכה מתקיימת נר איש וביתו, ולפיכך גם אם אדם אינו נמצא בביתו, די בכך שמי מבני הבית שמדליק עבור הבית ובכך מוציא את כל בני הבית ידי חובתם. בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תרעז סעיף א) פוסק שמי שאינו נמצא בביתו וגם לא מדליקים בביתו צריך להשתתף בפרוטה עם בעל הבית. עולה שמי שמדליקים עליו בביתו אינו צריך להשתתף בפרוטה עם בעל הבית, שהרי ביתו כבר יצא ידי חובה. אך המהדרין נוהגים בכל זאת לתת פרוטה לבעל הבית בכדי שייחשב שגם הם הדליקו ממש.

וכאן עולות מספר שאלות: א. האם מצד ההידור ניתן גם להדליק חנוכה נפרדת מחנוכיית בעל הבית? ב. האם המתארח יכול לברך את ברכת הרואה?

ראשית נקדים ונבאר את משמעות ברכת הרואה.

במסכת שבת (דף כג.) רב אומר שהמדליק נר חנוכה מברך, ורב ירמיה אומר שהרואה נר חנוכה צריך לברך. משמע ששתי ברכות אלו שקולות. רב יהודה (בדור אחרים) מסכם את ההלכות כך: הרואה מברך שתיים, ומדליק מברך שלוש. לאחר מכן – המדליק מברך שתי ברכות, והרואה מברך ברכה אחת.

מהניסוח נשמע שיש כאן שתי אפשרויות שקולות: ניתן לברך את ברכת "שעשה נסים" על ההדלקה, או על הראייה. שתי אפשרויות לברך על פרסום הנס.

הריטב"א מביא מחלוקת על סדר ברכת והדלקת הנרות: האחת אומרת להדליק את הנרות רק אחרי שמברכים את כל הברכות. אך השיטה החולקת סוברת שיש לברך "להדליק", ומיד להדליק. לאחר מכן, כאשר רואים את הנרות, יברך "שעשה נסים".

המשמעות היא שברכת "שעשה נסים" היא לעולם ברכה על ראיית הנרות, ולא על ההדלקה כלל. אמנם הרמ"א פוסק כדעה הראשונה, אך אפשרות זו בהחלט עולה בראשונים.

הר"ן ממשיך את הקו הזה ואומר שאפילו מי שנכח בשעת ההדלקה, ואינו מדליק לעצמו, צריך לברך את ברכת "שעשה נסים". אמנם הוא יצא ידי חובת הדלקת הנרות, אך לא יצא ידי חובת ברכת "שעשה נסים".

מבחינה זו, היה מקום לומר שאין עדיפות לברך את ברכת "שעשה נסים" דווקא על הנרות שהוא עצמו הדליק. בדבר זה חלקו ראשונים: נניח שאדם רואה נרות חנוכה ביציאתו מבית הכנסת, בדרכו להדליק את נרות ביתו. רש"י והריטב"א מביאים מחלוקת אם יש לברך את ברכת "שעשה נסים" על הנרות הללו. הם מביאים שלוש שיטות: א. מכיוון שהוא יפרסם את הנס בצורה

משמעותית יותר, בהדלקת נרותיו, יברך את ברכת "שעשה נסים" על נרותיו ולא על הנרות שהוא רואה. ב. יברך על הנרות שרואה כעת. ג. יברך על הנרות שהוא רואה כעת, ויברך שוב כאשר ידליק את נרותיו. לכאורה זו שיטה מפתיעה: כיצד יתכן שמברך את אותה הברכה פעמיים? לכאורה יש לבאר שבעת שראה את נרות החנוכה, התפרסם לו הנס, ולכן עליו לברך. אך כאשר הוא מדליק, הוא מבצע פרסום משמעותי יותר, וממילא הוא רשאי לברך על העצמת הפרסום.

בשו"ת הרמב"ם מובאת תשובה מפתיעה יותר: הוא אומר שניתן לברך על כל נר חנוכה שמדליק, אך יתרה מכך: אם היה הפסק בין ראיית חנוכיות, אדם רשאי לברך "שעשה נסים" שוב ושוב באותו הלילה! עולה מדבריו שמדובר על ברכת ראייה לכל דבר ועניין.

מאה ושמונים מעלות משיטה זו מובאת במאירי. המאירי שואל: מהו יעשה אדם שאינו מדליק נרות חנוכה, לא מדליקים עליו בביתו, ואף אינו רואה נר חנוכה? המאירי אומר שיברך את ברכת "שעשה נסים" בכל מקרה. נראה ששיטה זו סוברת שעל עיצומו של החנוכה יש לברך את ברכת "שעשה נסים". אך יש לברך על פרסום הנס המשמעותי ביותר שאדם חווה: אם הוא מדליק נרות חנוכה – יברך על הדלקתו; אם הוא אינו מדליק, יברך על ראיית נרות חנוכה; ואם אינו חווה את הפרסום בשום צורה, יברך על עיצומו של יום.

תרומת הדשן נשאל אם אדם המתאכסן מחוץ לביתו, ומדליקים עליו בביתו, רשאי לברך ולהדליק נרות חנוכה בעצמו. הוא פוסק שהוא רשאי, כדן המהדרין מן המהדרין המדליקים כל אחד לעצמו.

המהרש"ל יוצא כשצף כנגד המנהג שהתפתח בעקבות דבריו, שבחורי ישיבה הנמצאים מחוץ לביתם הדליקו נרות חנוכה לעצמם. הוא אומר שר נר חנוכה שהדליקו בביתם הוציא אותם ידי חובה, ואינם רשאים לברך בשנית, אפילו אם יכוונו שלא לצאת ידי חובת נרות חנוכה שהדליקו עליהם בבית. וכי הם חושבים שהם צדיקים יותר מרבי זירא? הוא מסיים בלשון זו: "זהו מנהג אשכנז שמגביהים הטפל ומניחין העיקר, והלוואי שלא יקלו במצוות החמורות".

השולחן ערוך (סימן תרעז סעיף ג) פוסק שרק מי שלא הדליק, אינו עתיד להדליק, וגם אין מדליקים עליו, מברך את ברכת הרואה.

מעניין שדווקא בזה המהרש"ל מקל יותר, ואומר שגם אם הדליקו עליו, או שמתתף בפרוטה עם בעה"ב, הוא רשאי לברך את ברכת הרואה אם לא שמע אותה מבעל הבית. יוצא מדבריו כך: מי שמגיע הביתה, גם אחרי שאחרים הדליקו, לא יברך את ברכת "שעשה נסים", שכן הוא יצא לחלוטין בהדלקה וברכה של הבית. אך אם הוא מחוץ לביתו, ההשתתפות בפרוטה מוציאה אותו ידי חובת ההדלקה, ושמיעת הברכה מבעל הבית מוציאה אותו ידי חובת ברכת "שעשה נסים". אך אם הוא לא שמע את הברכה מבעל הבית, ראוי שעדיין יברך את ברכת "שעשה נסים".

מצד שני, השולחן ערוך (סימן תרע"ג) מביא שיטה הסוברת שלמרות שמדליקים עליו בביתו, אם הוא לא יראה נרות חנוכה אם לא ידליק, רשאי להדליק שנית בברכה. הרמ"א מסביר שיש חובה לראות את הנרות. מעבר לכך, הוא פוסק את דברי תרומת הדשן, המתיר לברל ולהדליק נרות חנוכה בעצמו בכל מקרה.

הפרי מגדים ומשנה ברורה מעירים שלכאורה יש כאן סתירה: מצד אחד, השו"ע אומר שמי שמדליקים עליו בביתו לא יברך את ברכת הרואה. מצד שני, הם פוסקים שאדם רשאי להדליק לעצמו אם לא יראה נרות אחרים. לכאורה מטרת ההדלקה היא לאפשר את ברכת "שעשה נסים". אם כך, מדוע פסק השו"ע שלא יברך "שעשה נסים" על נרות אחרים? לאור זאת הם אומרים שמי שמדליקים עליו בביתו אינו רשאי לברך שנית את ברכת הרואה.

אך פוסקים רבים (מפורטים באגרות משה אורח חיים חלק א סימן קצ) מחלקים בין הדברים: מכיוון שהוציאו אותו ידי חובת פרסום הנס, אינו רשאי לברך את ברכת "שעשה נסים", ברכה המתלווה להדלקה. אך אם הוא עצמו בא לפרסם את הנס יותר, הוא רשאי, כדין המהדרין מן המהדרין.

עולה מן הדברים כך:

אפילו מי שמדליקים עליו בביתו, ומסוגל להשתתף בפרוטה במקום בו הוא שוהה, רשאי להדליק נרות נוספים בברכה. מי שלא מדליקים עליו בביתו, ואינו מסוגל להדליק נרות חנוכה של עצמו, ישתתף בפרוטה עם בעל הבית, וישתדל להיות נוכח בשעת ההדלקה, בכדי לצאת ידי חובת ברכת "שעשה נסים" שמברך בעל הבית.

אם השתתף בפרוטה עם בעל הבית, ולא שמע את ברכת "שעשה נסים" שבירך, פשטות שיטת השו"ע ופוסקים רבים היא שאינו רשאי לברך את ברכת "שעשה נסים" בנפרד ממנו. ברם, מרבים מן הראשונים ומדברי המהרש"ל עולה שהוא רשאי לברך.

והעיקר נראה שכולנו נדע לחבר את עצמנו לנסי הנסים שהקב"ה מחדש עלינו בכל דור ודור ובמיוחד בדורנו.

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:			
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	טל שאול בן יפה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	דוד בן רחל
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	חוה ראנלה בת פיילא
	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	משה בן אסתר חיה	רבקה בת שרה בלה
		נבו בן פריבה	

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Vienna, Austria

וינה, אוסטריה

ניסן, תש"ן

היחס לספר "מקבים" ולספרים חיצוניים

שאלה

מה יחסנו לספרים החיצוניים, ובעיקר לספר המקבים.

תשובה

המכנה המשותף לכל הספרים החיצוניים הוא, שאינם בכלל כתבי הקודש. הם לא נכתבו בנבואה - כספרי הנביאים, ואף לא ברוח הקודש - כספרי הכתובים. ומכאן, גם היחס אליהם: ספרי חול גמורים שאין לייחס להם כל קדושה. להבדיל, מספרי תורה, נביאים וכתובים, שהם, ורק הם, בכלל כתבי הקודש¹. לגבי כל הספרים החיצוניים², אין בידינו את המקור העברי ויתכן, שחלקם נכתב אף ביוונית. לא תמיד ידוע המחבר, ויתכן שיש מהם שנכתבו בידי שאינם בני ברית³.

אע"פ כן יש בחז"ל⁴ ובראשונים⁵, התייחסות חיובית - כאל דברי חכמה - בעיקר לספר בן סירא, המצוטט פעמים רבות בש"ס. כן משמש ספר מקבים א'⁶ כמקור היסטורי, למה שהתרחש בתקופת החשמונאים⁷. לעומת זאת, ספר מקבים ב', נכתב במקור ביוונית, ואף מחוץ לארץ ישראל, כנראה. ושם מחברו ידוע - יסון איש קוריני. ברור, שהיה בן התרבות ההלניסטית, וכתב בדרך ובסגנון הסופרים ההיסטוריונים היוונים⁸.

הספרים מקבים ג' וד' אמנם עוסקים בהיסטוריה של בית תלמי, אך אין להם קשר למרד החשמונאים.

אע"פ שספר מקבים א' משמש כמקור היסטורי לתקופת החשמונאים, נס פך השמן שחז"ל הדגישוהו בסוגית "מאי חנוכה",

במסכת שבת⁹ איננו מוזכר בו. ולעומת זאת, נצחון החשמונאים ומלחמותיהם, אע"פ שזכרים, אינם מודגשים בדברי חז"ל. את ההסבר לכך ניתן למצוא בדברי הרמב"ן¹⁰, המבטאים, את הביקורת על החשמונאים הכוהנים, שנטלו לעצמם גם כתר מלכות. האיסור הנזכר במשנה — במסכת סנהדרין¹¹, ריש פרק חלק בשם ר"ע — לקרוא בספרים החיצונים, נתפרש להלכה ע"י הרמב"ם¹² והרמ"א¹³, כאיסור לקרוא בספרי עבודה זרה: "היאך עיקר עבודתה, ומה מעשיה ומשפטיה. ציוונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה, ולא בדבר מדבריה". ואף שאיסור זה כולל, לדעת רב יוסף שם בגמרא, גם את ספר בן סירא, גם הוא פירש דבריו בהמשך הסוגיא "אמר רב יוסף, מילי מעלייתא דאית ביה, דרשינן להו"¹⁴.

- 1 עיין מדרש רבה במדבר, נשא, י"ד, ד', שיסוד העניין הוא האיסור, להוסיף על כ"ד הספרים המקודשים. וזאת, כנראה, כדי להדגיש את עניין חתימת הנבואה בימי חגי, זכריה ומלאכי, וסגירת התנ"ך בידי אנשי כנסת הגדולה, בימי עזרא הסופר. ולהוציא מדעת המינין, ובעיקר הנוצרים, שבכתביהם הספרים החיצונים הם חלק מהתנ"ך.
- 2 במסגרת תשובה זו, לא ניכנס לדיון מי הם כל הספרים המכונים "ספרים חיצונים". ויש בזה כמה שיטות, שאין בהם נ"מ להלכה, בסוגיא זו. יש לציין, עם זאת, כי נחלקו הראשונים בשאלה, האם בתנ"ך נזכרו ספרים שאינם חלק מספרי התנ"ך. כגון, ספר מלחמות ד' או ספר הישר. עיין כדוגמא, במחלוקת הרמב"ן והאבן עזרא לשמות י"ז, י"ד. ובמחלוקת רש"י ורלב"ג ליהושע י', י"ג, ואכמ"ל.
- 3 עיין בביקורתיות, במבוא של כהנא לספרים החיצוניים הוצאת מסדה, ת"א, תשל"ז.
- 4 על מוצאו של בן סירא, כבנו של ירמיהו, עיין בח"מ על שו"ע אבן העזר, סימן א, ס"ק ח'. עיין ב"ק, דף צ"ב, ע"ב. ובעירובין, דף ס"ה, ע"א. לגבי הרשימה המלאה של המובאות מספר בן סירא, בחז"ל, עיין בהצעה לספר בן סירא, מאת יהודה ליב בן זאב, נדפסה בספר כתובים אחרונים בתרגום יצחק זעקיל פרענקיל איש המונא (המבורג), הוצאת לוי אפשטיין ירושלים תשכ"ו. וכן עיין אנציקלופדיה תלמודית ערך: חכמות חיצוניות, ובהערה מס' 145. בענין גירסת הירושלמי בסנהדרין, ריש פרק חלק, עיין בבאר שבע שם, ובדברי מרגליות הים, על אתר. עיין בתוס' ב"ק ועירובין שם. ברמב"ן, בהקדמתו לספר בראשית, בענין "הספר המתורגם, חכמתא רבתא דשלמה", עמוד ה', בהוצאת מוסד הרב קוק, מהדורת הרב ח"ד שעוועל, ובהערה 79 שם.
- 5 עיין בבה"ג, הלכות סופרים, על מגילת בית חשמונאי.
- 6 השווה תוכן וסיום תפילת על הניסים, לספר מקבים א', ד', נ"ח, ועיין גם פסיקתא רבתי סימן ו'.
- 7 כהנא שם, במבוא למקבים א' וב'.
- 8 דף כ"א, ע"ב עד כ"ג, ע"ב.
- 9 בראשית מ"ט, י'. עמוד רס"ח, במהדורא הנז' לעיל.
- 10 דף צ', ע"א, במשנה, ובגמרא שם, דף ק', ע"ב.
- 11 פ"ב מה' ע"ז, ה"ב.
- 12 שו"ע יו"ד, סימן רמ"ו, סעי' ד' בהגה. ועיין בביאור הגר"א שם ס"ק י"ט.
- 14 עיין עוד בראשונים על אתר. הרי"ף, הרא"ש והיד הרמה המפרשים את הביטוי: ספרי הצדוקים, הנזכר בגמרא, כפירוש לביטוי ספרים חיצונים, כספרי מינין שעלולים לגרור את האדם לכפירה ואפיקורסות. וע"כ לא רק שאסור להאמין בהם, אלא אף לקרוא בהם — אסור. כפי שהדגיש הריב"ש בשו"ת, סימן מ"ה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרניך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

